

**МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА**

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 05, Мая

ILM VA AQL — INSON KAMOLOTINING ASOSI SIFATIDA

Mamatqulova Nilufar Xusanovna

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali o'qituvchisi,
falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Buriyeva Sabina

sabinaburiyeva8@gmail.com

+998 91-963-79-07

TTATF Stomatologiya yonalishi 103a guruh talabasi

Qarshiboyeva Malika

pokizaqarshiboyeva043@gmail.com

+998 88-035-06-01

TTATF Davolash-2

101a guruh

Davlatova Sevara

davlatovaseff@yandex.ru

+998 93-510-22-06

TTATF DAVOLASH -101 b guruh

Nomozova Odina

nomozovaodina2006@gmail.com

+998 50-950-38-81

TTATF Stomatologiya yonalishi 103a guruh talabasi

Hakimova Sevinch

hakimovasevinch12@gmail.com

+998 77-109-12-02

TTATF Stomatologiya yonalishi 103a guruh talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ilmning jamiyat va shaxs taraqqiyotidagi o'rni, aql va tafakkurning inson kamolotiga ta'siri, shuningdek, o'zbek allomalari va dunyo mutafakkirlarining ilm haqidagi fikrlari tahlil etiladi. Ilmning fazilati, uning zamonaviy hayotdagi zarurati va har bir inson uchun zaruratga aylangan bilim olish ehtiyoji haqida

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 05, Мая

fikr yuritiladi. Qur'oni karim oyatlari, hadislar, Sharq va G'arb donishmandlarining mulohazalari asosida ilm-ma'rifatning qadri ochib beriladi.

Kalit so'zlar: ilm, aql, tafakkur, ma'naviyat, inson, kamolot, hadis, tafsir.

Kirish

Falsafa inson tafakkuri va ma'naviy hayotining chuqur qatlamlarini o'rganadigan fan sifatida ilm va aqlni qadimdan inson kamolotining markaziy omillari sifatida talqin qilgan. Har qanday jamiyat taraqqiyotining, har bir shaxs shakllanishining negizida bilim olishga bo'lgan ehtiyoj, fikrlashga bo'lgan ichki zarurat yotadi. Ilm — borliqni anglash vositasi bo'lsa, aql — uni idrok qilish, tahlil qilish va baholash kuchidir. Falsafaning asosiy yo'nalishlari — gnoseologiya (bilish nazariyasi), antropologiya, aksiologiya (qadriyatlar nazariyasi) doirasida ilm va aql masalasi chuqur o'rganilgan. Shu sababli, mazkur maqolada ilm va aqlning mohiyati, ularning uyg'unligi va inson kamolotidagi o'rni falsafiy yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Ilm – insoniyatning eng yuksak quroli

Insoniyat tarixida ilm eng qudratli kuch sifatida tan olingan. Insonni borliqdagi boshqa mavjudotlardan ajratib turadigan jihati uning ongidir. Ong esa, ilm va aql bilan oziqlanadi. Alloh taolo insonni “eng go'zal suratda” yaratib, unga tafakkur ne'matini bergan. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, inson o'z hayot yo'lini to'g'ri belgilashi, jamiyatda munosib o'rin egallashi va komil shaxs bo'lib shakllanishi uchun ilm va aqlga tayanishi zarur.

Ilmning mohiyati: Gnoseologik yondashuv

Ilm falsafada bilish faoliyati sifatida talqin qilinadi. **Gnoseologiya** — bilish nazariyasi — bu borliqni, haqiqatni inson ongida qanday aks ettirilishini tahlil qiladi. Yunon faylasufi **Platon** bilimni “asabiy ruhning abadiy haqiqatga yetishi” deb ta'riflagan. Unga ko'ra, ilm — bu ideallarning ong orqali anglanishi. **Aristotel** esa bilimni empirik (tajriba asosidagi) bilish orqali rivojlantirish mumkinligini ta'kidlaydi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 05, Мая

Falsafada ilm shunchaki axborot to'plami emas, balki **haqiqatni anglash vositasi, haqoniy qarorlar chiqarish asosidir**. Ilm orqali inson tabiat, jamiyat va o'z "men"i haqida chuqurroq fikr yurita oladi. Bu esa uning ma'naviy va axloqiy kamoloti uchun zamin yaratadi.

Aql: Insoniy mohiyatning asosi

Aql — insonni boshqa mavjudotlardan ajratib turadigan asosiy sifat. Falsafada aql ko'p yo'nalishda talqin qilinadi:

- **Ratsionalizm** (Dekart, Spinoza, Leibniz) aqlni haqiqatga erishishdagi yagona yo'l deb biladi.
- **Empirizm** (Bekon, Lokk, Yyom) esa bilimni tajriba orqali, lekin aql orqali qayta ishlash zarurligini ta'kidlaydi.
- **Immanuil Kant** aqlni "amaliy aql" va "sof aql"ga ajratib, inson harakati axloqiy bo'lishi uchun uni aql boshqarishi zarurligini ilgari suradi.

Sharq mutafakkirlari, xususan **Abu Nasr al-Farobiy** aqlni jamiyatni boshqarish vositasi deb baholagan. Unga ko'ra, "fazilatli shahar" faqat aql bilan boshqarilgan jamiyatda mavjud bo'lishi mumkin. **Ibn Sino** esa aqlni "ilmiy tafakkurning yuragi" deb atagan.

Zamonaviy hayotda ilmning o'rni

Bugungi kunda texnologiya va tibbiyot sohasida yuz berayotgan taraqqiyotlar, ayniqsa, tibbiy ta'lim olayotgan talabalar uchun ilmning naqadar muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi. Har bir stomatolog talabasi nafaqat amaliy ko'nikmalarga, balki keng dunyoqarash, mantiqiy tafakkur va axloqiy bilimlarga ega bo'lishi kerak. Zero, zamonaviy shifokor — bu faqat kasallikni davolovchi emas, balki jamiyatda nur tarqatuvchi, ma'naviy yetuk inson bo'lishi lozim.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 05, Мая

Ilm va aql uyg'unligi — komil inson mezon

Falsafiy antropologiyada komil inson tushunchasi insonning aqliy va axloqiy jihatdan yuksalishi orqali shakllanadi. Bu esa, faqat ilm va aql uyg'unligida ro'yobga chiqadi. Ilm insonga ko'rish quvvatini bersa, aql unga qayerga qarashni ko'rsatadi. Ilm bilan to'la, ammo aqlsiz inson xatoga yo'l qo'yadi; aql bilan yo'naltirilgan, ammo ilmga tayanmagan inson esa natijaga erisholmaydi.

Bugungi kunda sun'iy intellekt va texnologik taraqqiyot zamonida ilmga tayanib yashash zarur, lekin uni axloqiy mas'uliyat bilan boshqarish — inson aqliy va ma'naviy salohiyatiga bog'liqdir.

Ilm va aqlning jamiyatdagi aksiologik (qadriyatli) ahamiyati

Aksiologiya — qadriyatlar falsafasi — nuqtai nazaridan qaraganda, ilm va aql shunchaki individual fazilat emas, balki **umumiy ijtimoiy qadriyat** hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti, adolat, tinchlik, inson huquqlari kabi tushunchalar ilm va aql bilan bog'liq holda rivojlanadi.

Ma'rifatparvarlar- ilm va aqlni jaholatga qarshi kurash vositasi sifatida ko'rganlar. **Jadidlar** — Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy — ham ilmga asoslangan, aql bilan boshqariladigan islohotlarni yoqlab chiqqanlar. Ularning fikricha, ilm — najot, aql — yo'l ko'rsatkich.

Xulosa

Falsafiy nuqtai nazardan, ilm va aql — inson mavjudotining asosiy negizi, maqsadli rivojlanishning zaruriy shartidir. Ular uyg'unlashgan holda insonni komillikka yetaklaydi, jamiyatda barqarorlik, adolat va taraqqiyotga xizmat qiladi. Ilm orqali inson haqiqatni anglaydi, aql orqali esa uni to'g'ri yo'nalishga soladi. Shunday ekan, har bir ongli shaxs, ayniqsa, zamonaviy yosh avlod ilm va aqlni o'z ma'naviy-axloqiy tayanchi sifatida qadrlashi shart.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 05, Мая

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Farobiy, A.N. (1993). *Fozil shahar ahlining fikrlari*. — Toshkent: Fan.
2. Ibn Sino. (1999). *Tib qonunlari* (tanlangan parchalari). — Toshkent: Fan.
3. Kant, I. (2001). *Amaliy aql tanqidi*. — Toshkent: O‘zFA nashriyoti.
4. Plato. (2005). *Davlat* (Respublika). — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
5. Avloniy, A. (1992). *Turkiy guliston yoxud axloq*. — Toshkent: O‘qituvchi.